

**ДИНАМІКА АКСІОЛОГІЇ ОБРАЗУ ПЕРСОНАЖА**  
**(на матеріалі роману О. Вайльда "Портрет Доріана Грея")**

Сучасний етап лінгвокогнітивних студій характеризується активними спробами поширення когнітивного підходу на аналіз мовних одиниць усіх рівнів, зокрема рівня тексту. За спостереженням В.Я. Шабеса, в семантиці тексту представлений вербально кодований фрагмент знань, що є органічною частиною цілісної системи знань про світ [див. 2, 4]. На рівні тексту виявляється когнітивна модель цієї системи, що відбиває характер і динаміку розумової діяльності суб'єкта [7, 64]. Завданням когнітивної лінгвістики стає відтворення такої моделі, або структури.

На думку О.П. Воробйової [3, 22], одним з актуальних напрямів когнітивної поетики як когнітивного дослідження художніх текстів є створення цілісної картини емоційного змісту літературного твору, розкриття "емоційного виміру тексту". Наша розвідка робить внесок у вирішення саме цієї проблеми.

Виходячи з того, що емоції людини обов'язково супроводжуються оцінним компонентом і можуть безпосередньо виражатися в тексті в концептуальному вигляді, складові емотивності супроводжуються аксіологічністю [4, 1]. Взаємопроникнення оцінки та емоцій виникає тоді, коли оцінка „вбирає” в себе певну емоцію, а параметри емоції та оцінки співпадають: "приємне – добре" (знак +), "неприємне – погане" (знак –) [1, 8-9].

Проблема оцінки персонажа є однією з найскладніших у сучасних студіях художнього тексту, адже досліджуючи аксіологію персонажів необхідно виявити оцінку не лише їх якостей (статичних характеристик), а й вчинків (динамічних характеристик).

Вихідним матеріалом для аналізу аксіології образів Доріана Грея та його портрета є їх дескрипції у тексті роману, які містять предикати

пропозиційних схем предметного й акціонального фреймів [5, 360]. Кваліфікативна схема містить інформацію про якісні характеристики образів – форму, конфігурацію або конфігурацію його поверхні, колір, розумові та духовні характеристики, вік, видаваний звук, тактильні характеристики (температуру). Схема способу буття повідомляє про фізичний або душевний (психічний) стан персонажа. Акціональна схема інформує про дію персонажа. Евалюативна схема повідомляє про оцінку образів, яка у досліджуваному матеріалі може бути чотирьох видів: емотивна (поняття "добре – погано"), естетична (поняття "красиво – некрасиво"), модусна (поняття "довіра, захоплення, зацікавленість, дружелюбність – страх, огида") та утилітарна (поняття "небезпечність").

З огляду на наявність у творі великої кількості статичних і динамічних дескрипцій, які характеризують персонажі, можна стверджувати, що оцінки останніх можуть бути неоднозначними. Тому сумарна оцінка образу виводиться виходячи з аналізу пропозицій із позитивною, нейтральною і негативною конотаціями. Перевага того чи іншого виду конотацій і зумовлює характер загальної оцінки. Процедура визначення оцінки потребує розуміння усіх фрагментів тексту, в яких персонаж описується. Тобто всі три види оцінок зумовлені контекстом.

Досліджуваний матеріал зумовив доцільність використання при виведенні сумарної оцінки аксіологічного континууму: ДУЖЕ ДОБРЕ – ДОБРЕ – НЕ-ДОБРЕ/НЕ-ПОГАНО – ПОГАНО – ДУЖЕ ПОГАНО. При цьому загальну оцінку персонажу визначаємо так: ДУЖЕ ДОБРЕ – 81-100% позитивних дескрипцій; ДОБРЕ – 59-80% позитивних дескрипцій; НЕ-ДОБРЕ/НЕ-ПОГАНО – 42-58% позитивних дескрипцій; ПОГАНО – 20-41% позитивних дескрипцій; ДУЖЕ ПОГАНО – менше 19% позитивних дескрипцій.

Протягом розвитку сюжету роману образ Доріана Грея та його портрета зазнають аксіологічних метаморфоз. Зміна оцінності цих персонажів зумовлює виокремлення шести періодів у їх існуванні. Рамки нашої розвідки не дозволяють навести докладний аналіз оцінності персонажів у кожному із періодів, тому пропонуємо аналіз аксіології образів Доріана Грея та його

портрета у перший період ("Знайомство з лордом Генрі") та підсумкові міркування щодо змін аксіології персонажів.

#### Образ Доріана Грея

/+ / [49 дескрипцій]: **модусна оцінка [16]:** чарівний [9]: *fascinating personality* (1, 13); такий, що викликає натхнення [4]: *Dorian Gray is to me a motive in art* (1, 18); людина, якій можна довіряти [2]: *one trusts him at once* (1, 23); найліпший друг [1]: *my dearest friend* (1, 21); **вік [11]:** молодий [11]: *your rose-white boyhood* (1, 26); **естетична оцінка [10]:** вродливий [10]: *a man of extraordinary beauty* (1, 7); **духовні/розумові характеристики [6]:** ніжний і романтичний [3]: *his romantic face* (1, 28); серйозний [1]: *very earnest* (1, 21); сором'язливий [2]: *very shy* (1, 247); **емотивна оцінка [4]:** гарна людина [4]: *you are finer than any of them* (1, 35); **форма [2]:** витончений розріз губ [1]: *finely-curved lips* (1, 23); точений ніс [1]: *finely-chiselled nostrils* (1, 28).

/- / [21]: **духовні/розумові характеристики [12]:** недбалий [5]: *horribly thoughtless* (1, 19); вередливий [2]: *Dorian's whims are laws to everybody, except himself* (1, 23); ревнивий [2]: *I am jealous* (1, 35); самозакоханий [1]: *he is a Narcissus* (1, 9); злий і нахабний [2]: *you were rather cheeky* (1, 247); **дія [4]:** підкорює своїй владі оточуючих [4]: *personality of Dorian Gray will dominate me* (1, 20); **модусна оцінка [2]:** розбещений увагою [2]: *she is quite devoted to you* (1, 22); **звук [2]:** низький і повільний голос [2]: *his low, languid voice* (1, 28); **тактильні характеристики [1]:** холодні руки: *his cool hands* (1, 28).

70% дескрипцій оцінюються позитивно і 30% дескрипцій оцінюються негативно. Сумарна оцінка образу: ДОБРЕ.

#### Портрет

/+ / [14]: **естетична оцінка [6]:** красивий [6]: *a wonderful work of art* (1, 32); **емотивна оцінка [4]:** гарний витвір мистецтва [4]: *the best work of my life* (1, 17); **форма/конфігурація поверхні [3]:** надзвичайна зовнішня схожість із Доріаном [3]: *a wonderful likeness* (1, 32); **модусна оцінка [1]:** викликає захоплення: *I am in love with it* (1, 36).

Усі дескрипції оцінюються позитивно. Сумарна оцінка портрета: ДУЖЕ ДОБРЕ.

Отже, у перший період аксіологія портрета є набагато кращою за аксіологію його прототипа (ДУЖЕ ДОБРЕ і ДОБРЕ відповідно). І герой, і портрет однаково естетично привабливі; негативно конотовані дескрипції Доріана Грея стосуються насамперед його духовних і розумових якостей.

Протягом усіх шести часових періодів при зображенні Доріана Грея використовуються 92 позитивні і 72 негативні дескрипції, які описують його духовні/розумові характеристики (28%), вік (15%), дії (14%) героя та дають йому естетичну оцінку (16%). Що стосується портрету (18 позитивних і 71 негативна дескрипція), то він найчастіше характеризується з точки зору модусної оцінки (27%), духовних/розумових характеристик зображеної на ньому людини (21%), дій, тобто впливу змін портрету на життя Доріана (12%) і форми/конфігурації поверхні (12%).

Динаміку аксіології образу Доріана Грея протягом вищевказаних шести періодів можна представити таким чином: ДОБРЕ → ДОБРЕ → НЕ-ДОБРЕ/НЕ-ПОГАНО → ДУЖЕ ПОГАНО → ПОГАНО → ДУЖЕ ПОГАНО. Очевидно, що оцінка головного героя змінюється з помірковано позитивної (ДОБРЕ) до різко негативної (ДУЖЕ ПОГАНО).

На думку В.В. Налімова та Ж.А. Дрогаліної, індивідуальність людини представляється функцією розподілу, яка побудована на шкалі цінностей. Однак ця функція є хоча й суттєвою, та все ж недостатньою характеристикою для розуміння дій особистості. ЕГО людини постає як носій більш або менш сталих селективно виражених оцінок. В екстремальних умовах, коли виникає необхідність швидко приймати рішення і діяти, вирішальним виявляється вибір фільтра переваги, коли у особистості проявляється найпотаємніше. Отже, незмінність нашого "Я" зумовлюється не видом схильних до еволюції функцій розподілу, а здатністю вибирати у критичних ситуаціях необхідний фільтр, який водночас взаємодіє з функціями розподілу, що, власне кажучи, і є нашою здатністю до еволюції. Якщо ж ця здатність втрачається, то можна говорити про переродження особистості [6, 110-111]. Таке переродження і спостерігаємо в романі О. Вайльда. Вибір фільтра переваги Доріана Грея здебільшого вирішувався на користь негативних вчинків у екстремальних

ситуаціях, що й зумовило його деградацію.

Зміна аксіології портрета проходить такі стадії: ДУЖЕ ДОБРЕ → ДУЖЕ ПОГАНО → ДУЖЕ ПОГАНО → ДУЖЕ ПОГАНО → ДУЖЕ ПОГАНО → ДУЖЕ ДОБРЕ. В оцінці портрета наявне повернення аксіології до початкового стану.

Порівнюючи динаміку оцінності образів Доріана Грея та його портрета, можна зазначити, що вони мають протилежний аксіологічний вектор.

### Література

1. Артемова Л.В. Оцінно-емотивна домінанта експресивності сучасних іспанських аналітичних статей: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05 / КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 19 с.
2. Барба Л. В. Лінгвокогнітивні особливості текстової ситуації "злочин – відповідальність" у різних функціональних стилях сучасної англійської мови: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / ОДУ. – Одеса, 1999. – 17 с.
3. Воробйова О.П., Когнітивна поетика: здобутки і перспективи // Вісник Харківського університету. – Харків: Харківський нац. ун-т, 2004. – Вип. 635. – С. 18-22.
4. Гладь С. В. Эмотивность художественного текста: семантико-когнитивный аспект (на материале современной англоязычной прозы): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / КГЛУ. – К., 2000. – 20 с.
5. Жаботинская С.А. Принципы лингвокогнитивного анализа и феномен полисемии // Проблемы загального, германського та слов'янського мовознавства: [до 70-річчя професора В.В. Левицького]. – Чернівці: Книги XXI століття, 2008. – С. 357-368.
6. Налимов В.В., Дрогалина Ж.А. Бессознательное. Многообразие видения // Налимов В.В., Дрогалина Ж.А. Как возможно построение модели бессознательного? – Новочеркасск: Агентство Сагуна, 1994. – С. 106-119.
7. Шумков А. И. Когнитивно-деятельностный аспект механизмов лексической номинации // Семантические механизмы в системе лексической номинации и в актах коммуникации: Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М. Тореца. – М.: МГПИИЯ, 1989. – Вып. 335. – С. 62-69.